

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 16 – 1/2009.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_09/kirjat_koskinen-koivisto_01_09.pdf]

KIRJA-ARVIO:

MUISTELTU PENTTILÄ – HALLITTU TUTKIMUSPROSESSI

Kortelainen, Kaisu 2008: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1178. Helsinki: SKS. 241 sivua.

Eerika Koskinen-Koivisto

Perinteentutkija Kaisu Kortelaisen väitöskirja *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus* perustuu vuonna 1989 alkaneeseen pitkään ja vuorovaikutteiseen tutkimusprosessiin. Kortelainen on kahden vuosikymmenen aikana haastatellut ja tutustunut eri sukupolvien tehdastyöläisiin, heidän kokemuksiinsa ja ympäristöönsä syvällisesti. Hän katsookin Joensuun Penttilän sahayhteisön muutosta ja neuvotteluja sisältä päin, työläisten yhteisön kautta.

Kortelaisen väitöskirja on muistitietotutkimus: lähtökohtana on, että tutkittava tehdasyhteisö on *muisteltu yhteisö*, jonka kudelma on muuttunut ja itse asiassa hävinnyt. Kortelainen on käyttänyt tutkimuksessaan monenlaisia aineistoja, joiden esittely ja lähdekriftinen analyysi ovat teoksen erityistä antia. Väitöskirjassa on kuvattu herkästi ja havainnollisesti tutkijan ja tutkittavien välistä vuorovaikutusta, tutkimusprosessin eri vaiheita ja monia eri tasoja. Aineistoa olisi useampaankin tutkimukseen, mutta Kortelainen on rajannut tarkastelunsa erityisesti aikaan, paikkaan ja työläisyyteen. Hän on jättänyt tilaa myös tutkittavien äänelle, työläisten muistelusta esiin nousseille vallan, vastuun ja yhteishengen teemoille.

TUTKIMUSPROSESSI, AINEISTOT JA VUOROVAIKUTUS

Kortelainen kuvaa huolellisesti ja havainnollisesti vuorovaikutustaan tutkimuskenttensä kanssa. Tutkimusprosessi sai alkunsa sen jälkeen, kun Penttilän saha lopetti toimin-

tansa vuonna 1988. Entisiä työntekijöitä haastateltiin tehtaan sulkemista seuraavana vuonna, minkä pohjalta valmistui Kortelaisen pro gradu -tutkielma. Haastattelut jatkuivat vuosina 1994 ja 1995, jolloin Kortelainen keräsi aineistoa jatkotutkimustaan varten. Penttilässä toimi sahan lopettamisen jälkeen eläkeläisten kerho, jonka toiminta on suunnannut kenttätöitä: kerhosta löytyi haastateltavia, siellä käsiteltiin sahan muutosta ja tuotettiin keskustelemalla muisteltua sahayhteisöä. Kerhon puheenjohtaja on tuottanut Penttilään liittyvää kirjallista aineistoa, jota tarkastellaan tutkimuksessa lähemmin kahden muun avaininformantin tuottaman erityisaineiston sekä haastateluaineiston lisäksi.

Entisten sahatyöläisten ja heidän perheidensä lisäksi Kortelainen on keskittynyt tutkimuksessaan myös kuviin ja karttoihin. Yksi kolmesta avaininformantista on valokuvauksen harrastaja, joka on vuosien varrella dokumentoinut Penttilän tehdasyhdyskuntaa ja kuvannut sahan toimintaa myös sen viimeisinä hetkinä. Kuvaajan Pohjois-Karjalan museoon lahjoittamia kuvia käytettiin muistelun apuna haastatteluisissa, ja kuvien avulla lukijankin on mahdollista nähdä, millainen saha ja sen ympäristö olivat ja miten niitä on kuvattu. Myös Kortelainen itse on tallentanut otoksia Penttilän alueesta ja samastunut näin tutkittaviensa elettyyn tilaan.

Kuvien ohella informantit ovat myös hahmotelleet karttoja Penttilän sahan alueesta. Kolmannen erityistä aineistoa tuottaneen informantin luonnostelma Penttilän alueelle rakennettavan uuden asuinalueen kadunnimiksi on huikea osoitus paikkaan liittyvien merkitysten siirtymisestä ajassa ja niin oman kuin sukupiirinkin kokemusten paikantamisesta. Kortelaisen kenttätö ja aineistot ovat saavuttaneet useamman polven penttiläläisiä, myös niitä perheenjäseniä, jotka ovat jo muuttaneet pois. Muisteltu Penttilän sahayhteisö kietoo yhteen ihmiset, ajan ja paikan.

MENETELMÄT JA KÄSITTEET

Kortelainen pohtii väitöskirjansa aineistoa, jota nimittää muistelukerronnaksi, suhteessa erilaisiin tutkimustraditioihin ja niistä kumpuaviin käsitteisiin. Moni muukin käsite, kuten esimerkiksi kokemuskerronta, olisi hänen mukaansa ollut mahdollinen. Kortelainen on päätenyt muistelukerrontaan, sillä se korostaa kertojien näkökulmaa ja ”viittaa tutkittavien omaan käsitykseen totuudesta sekä menneisyyttä koskevan muistitiedon tuottamiseen ja ylläpitämiseen.” (S. 27.)

Kortelainen soveltaa muistitietotutkimuksessaan myös diskurssien tutkimusta ja etnografiaa. Näihin läheisesti liittyviä käsitteitä ovat muun muassa diskurssi, konteksti ja dialogi. Diskurssi voidaan nähdä joko suppeasti puhtaasti kielellisenä tai laajemmin hierarkkisesti rakentuneena toimintana ja vuorovaikutuksena. Tutkimuksen näkökulman kannalta on keskeistä, että diskurssit ovat jatkuvaa neuvottelua. Käsitteet tehdasyhteisöstä, työläisyydestä ja työelämästä ovat kehittyneet erilaisten ajatusrakennelmien ja merkitysten ketjujen ja yhteiskunnan kehityksen myötä. Sekä etnografinen tutkimus että diskurssianalyttinen ote korostavatkin kontekstin merkitystä tutkimuksessa. Myös folkloristikassa on kiinnitetty huomiota kontekstiin niin

kerrontatilanteena kuin kerronnan taustalla vaikuttavana laajempuna kulttuurisena taustana. Omassa tutkimuksessaan Kortelainen näkee kolme kontekstuaalista tasoa: haastattelutilanteen, elämänhistoriallisen taustan sekä yhteiskunnallisten tapahtumien ja paikallisten muutosten tason. Hän korostaa, että kerronnan ja kontekstien välillä vallitsee dialoginen suhde.

Yhteisön lisäksi Penttilä on myös eletty, rakennettu ja muisteltu paikka. Tilan ja paikan käsitteet ovatkin keskeisessä osassa Kortelaisen tutkimuksessa. Hänen mukaansa tutkimuksessa kuvataan samaa paikkaa, joka ei kuitenkaan näyntyä aina samanlaisena. Kortelainen pohtii tutkimuksessaan tilan ja paikan suhdetta menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaan ja toteaa, että ne rakentuvat suhteessa henkilökohtaiseen elämään. Tutkittavat ovat eläneet Penttilän tehdasyhdyskunnassa, josta tutkijalla ei ole kokemusta. Kortelainen huomauttaa, että ajallisten kerrostumien tarkastelu on usein jäänyt vähälle aiemmassa työväkeen ja tehdasyhteisöihin liittyvässä tutkimuksessa.

Ottamalla huomioon muistelun kontekstuaalisuuden, dialogisuuden sekä ajan ja paikan yhteen kietoutumisen Kortelaisen tutkimus tavoittaa mielestäni tutkittaviensa muistelukerronnassa muotoutuvan Penttilän sahayhteisön moniulotteisena ja -kerroksisena. Väitöskirja tuottaa uutta ja olennaista tietoa niin muistitietotutkimuksesta kuin tehdasyhteisöistä ja työläisyydestä.

TYÖLÄISYYS

Kortelainen selvittää tutkimuksessaan, miten kertojat itse mieltävät tehdasyhteisön ja työläisyyden, kuinka ne ovat liittyneet heidän identiteettiinsä ja leimanneet heidän käsityksiään omasta itsestään ja yhteisöstään. Hän on haastatellut tutkimusta varten Penttilän entisiä työntekijöitä ja heidän perheitään rajautuen kuitenkin vain työläisiin. Haastateltavien joukossa ei ole konttorihenkilökuntaa eikä tehtaan johtoa, mutta mukana on kaksi työnjohtajaa, jotka ovat entisiä työläisiä. Tutkimuksessa on kuitenkin vältetty luokka-käsitteen käyttöä.

Kortelaisen mukaan työläisyys saa muistelukerronnassa kolmenlaisia merkityksiä ja rakentuu suhteessa niihin. Työläisyys korostuu ensinnäkin tehdasyhteisön sisäisissä *valta-asetelmissa* ja ryhmien välisissä suhteissa. Näissä suhteissa on vallan ohella kyse myös molemminpuolisesta *vastuusta*, johon yhdyskunnan hyvinvointi perustuu. Vastuu liittyy niin tehtaan toimintaan ja työhön kuin kotiin ja perheeseen. Lisäksi työläisyys näyttäytyy *yhteishenkenä*, jota korostettiin niin työ- kuin asuinyhteisönkin tasolla. Kortelainen kuitenkin korostaa, ettei työläisidentiteetti nouse yhdestä todellisuudesta, vaan kuvautuu monipuolisesti muistelukerronnalle ominaisia jännitteitä ja rajojen vetoa seuraten.

Kortelaisella on takanaan pitkä ja vivahteikas tutkimusprosessi, joka on haarautunut eri poluille ja muotoutunut monitasoiseksi. Väitöskirja on kuitenkin varsin selkeä kokonaisuus, jonka käsitteiden suhteita ja menetelmien sekä aineistojen runsautta Kortelainen hallitsee hyvin. Pelkään, että nykyajan tehokkuusajattelun ja putkitutkintoihanteen aikana tämän kaltaiset syvälliset tutkimusprosessit käyvät har-

vinaisiksi. Erilaisiin yhteisöihin tutustuminen ja niiden näkökulman ymmärtäminen ei tapahdu käden käänteessä, vaan kuten Kortelainen on oivaltanut, kulkemalla mukana muutoksissa.

Filosofian maisteri Eerika Koskinen valmistee väitöskirjaansa Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella. Väitöskirjassaan hän tutkii sukupuolen, luokan ja työn yhteen kietoutumista vuonna 1927 syntyneen työläisnaisen elämäkerronnassa.